

УДК: 340.1

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2021-76-3-19-26>**Козар Юрій Юрійович,**

доктор юридичних наук, професор

*(Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6424-6419>**БАЗОВІ ЗАСАДИ РОЗБУДОВИ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД**

У статті проаналізовано базові засади громадянського суспільства в Україні, а також зосереджено увагу на необхідності вдосконалення цих засад та інститутів громадянського суспільства в цілому. Досліджено зарубіжний та вітчизняний досвід, а також праці науковців із зазначеної проблематики. Охарактеризовано досвід ефективної взаємодії у європейських країнах між державою та громадянським суспільством. Розглянуто основні завдання, які поставлені перед Україною для утвердження основ громадянського суспільства. З'ясовано проблеми й недоліки чинного законодавства в контексті регулювання інститутів громадянського суспільства та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: громадянське суспільство; держава; інститути громадянського суспільства; соціальні інститути; демократизація.

Постановка проблеми. На сьогодні дискусійним залишається питання основних засад розбудови громадянського суспільства, перспектив його розвитку в умовах утвердження соціальної держави. Вітчизняні та зарубіжні дослідники зосереджують увагу насамперед на історії становлення та розвитку громадянського суспільства, його сутності та впровадження інститутів у суспільне життя. Аналіз розвитку громадянського суспільства в Україні засвідчує, що існує низка питань, актуальних для суспільства та держави: наявність непрозорості, бюрократичних тенденцій у діяльності адміністрації та місцевого самоврядування; немає налагодження ефективного діалогу з суспільством; недосконалість чинного законодавства створила штучні перешкоди для створення та функціонування інститутів громадянського суспільства; механізми участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики не були належним чином реалізовані; податкове навантаження не стимулює діяльність і розвиток інститутів громадянського суспільства та підтримку вітчизняних благодійних організацій; більшість інститутів громадянського суспільства не можуть отримати державну фінансову підтримку та внутрішню благодійну підтримку тощо. Такі недоліки вказують на необхідність аналізу основних напрямів розвитку та вдосконалення механізму провадження інститутів громадянського суспільства у сферу суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес становлення і розвитку громадянського суспільства та окремі його аспекти висвітлювали у своїх працях такі науковці, як В. Ю. Барков, В. В. Буряк, І. О. Воронов, Т. Ю. Дашо, М. М. Калініченко, С. О. Кириченко, Т. І. Ковальчук, А. Ф. Колодій, Л. І. Кудіна, Ф. М. Рудич, В. Ф. Сіренко, В. І. Тимошенко, Ю. Ж. Шайгородський та ін. Однак ці питання потребують подальшого розгляду й узагальнення.

Актуальність вивчення становлення та розвитку громадянського суспільства зумовлена необхідністю теоретичного розуміння ролі та функціональних характеристик його інститутів, з'ясування інтересів і потреб громадян, збалансування державної влади та впливу на демократичний розвиток України.

Метою статті є узагальнення концепцій побудови інститутів громадянського суспільства, здійснення комплексного аналізу сутності процесу інституціоналізації громадянського суспільства, дослідження європейського та вітчизняного досвіду розбудови громадянського суспільства з можливістю виокремлення основних засад, які доцільно запозичити для розвитку та вдосконалення інститутів громадянського суспільства в Україні; сформулювати теоретичні підстави для створення ефективного громадянського суспільства в Україні на засадах діалогу й національної консолідації в контексті зарубіжного та вітчизняного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Зі створенням нової української держави було проголошено шлях розбудови демократичної, соціальної та правової держави, пріоритетність дотримання прав і свобод людини та громадянина. Водночас із процесом формування нових інститутів державної влади, відходом від панування однієї ідеології розпочався новий етап формування громадянського суспільства: інституціоналізація елементів громадянського суспільства. Активна розбудова інститутів громадянського суспільства в Україні спричинила необхідність політико-теоретичного обґрунтування їх діяльності, що включає проблеми становлення і подальшого розвитку; типологію і визначення функціональної спроможності інститутів громадянського суспільства, що акумулюють інтереси та потреби громади; співвідношення з інститутами політичної та економічної сфер суспільства; роль громадських організацій у процесі роздержавлення та створення ринкових умов; вплив на демократизацію країни.

Створення в Україні демократичної, правової та соціальної держави безпосередньо пов'язане з формуванням громадянського суспільства. На сьогодні відстежується тенденція участі інститутів громадянського суспільства та їх зростаюча роль у механізмах реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина України.

Водночас громадянське суспільство є джерелом легітимності політичних сил, що стоять при владі. Контакти з організаціями громадянського суспільства забезпечують країну джерелом інформації про стан суспільства, його інтереси, ставлення до домінуючої політичної влади; у важкі історичні періоди (економічні кризи, війни тощо) громадянське суспільство часто підтримує і демонструє потужну силу національної єдності. Держава сприяє формуванню в Україні громадянського суспільства, прагне надати людям найбільший ступінь свободи та гарантує їм право самостійно вирішувати чи використовувати певні конституційні права. В останньому разі загальна правова культура населення має вирішальне значення, оскільки ця культура в Україні потребує вдосконалення.

Процес формування громадянського суспільства є складним і суперечливим, його тривалість також різна. Можна стверджувати, що цей процес не завершений у жодній країні. Формування громадянського суспільства є однією з необхідних умов для руху України вперед: на шлях економічної, політичної та правової реформ, створення правової держави. Поняття «громадянське суспільство» базується на його самоорганізації, ступені демократії як реалізації прав і свобод громадян, громадяни виконують свої політичні та громадянські обов'язки і виступають як суверенітет та джерело влади, як свідомий суб'єкт політичної діяльності, що несе відповідальність за наслідки, як особа, відповідальна за країну і все міжнародне співтовариство. Громадянське суспільство – це передусім вище суспільство громадян, їхні економічні, політичні, правові, культурні й моральні якості та здібності.

Єдність громадянського суспільства й держави втілюється в їх численних цілях. Розбудова правової держави і формування громадянського суспільства мають спільну мету: соціальні інститути спрямовані на служіння людям та захист їхніх прав. Така єдність полягає в тому, що організація і діяльність основних суспільно-політичних, економічних та

соціальних систем відбувається відповідно до Конституції України і чинного українського законодавства [1, с. 172].

«Громадянське суспільство» – одне з найскладніших понять у сучасній суспільній науці. Без нього неможливим є існування демократичної системи жодної країни.

Еталоном установаження цієї моделі громадянського суспільства є процес формування низки суспільних комунікацій та соціальних зв'язків, систем і соціальних цінностей. Основні суб'єкти – громадяни з правами та громадянські (неполітичні та неурядові) організації, асоціації і профспілки.

Хоча термін «громадянське суспільство» прямо не згадується в тексті чинного Основного Закону України, сукупність властивих йому характеристик визначає головні принципи його формування в Україні.

Положення ст. 3 Конституції України визнають людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, а «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави». Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Зазначена норма передбачає визнання пріоритету прав людини, що є базовою основою будь-якої моделі громадянського суспільства.

Важливою умовою формування громадянського суспільства також є реалізація положення ст. 4 Конституції України, яка закріплює, що носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні є народ [2].

У своїй аналітичній записці «Перспективи удосконалення конституційних засад громадянського суспільства в процесі реформування Конституції України» науковець Ю. В. Опалько зазначає, що Основний Закон містить конкретні норми щодо самостійності та незалежного існування інститутів громадянського суспільства. Зокрема, ідеться про відокремлення релігійних об'єднань від держави (ст. 35), гарантування місцевого самоврядування (ст. 7), гарантування державою свободи діяльності громадських об'єднань (ст. 15) тощо [3].

Слід зауважити, що Україна визнала важливість утвердження на законодавчому рівні основ громадянського суспільства як запоруки демократичного розвитку країни. У контексті посткризової моделі розвитку України було поставлено такі завдання: забезпечити розвиток прямої демократії та демократії участі; створити Національний фонд сприяння громадянському суспільству; забезпечити конкурентоспроможність і прозорість у наданні державної підтримки організаціям громадянського суспільства; визначити та ліквідувати програми взаємної корупції; сприяти розвитку національної філантропії та меценатства; за обов'язковою участю організацій громадянського суспільства сформуванню загальної системи безперервної громадянської освіти; створити в Україні ефективне громадянське суспільство, засноване на діалозі та партнерстві; забезпечити виховання культури компромісу серед політичних класів як передумови його поширення в суспільстві; підвищити рівень політичної культури населення; створити нові можливості для участі громадян в управлінні державними й суспільними справами; забезпечити активізацію процесу роздержавлення всіх сфер суспільного життя; формувати реальні інститути громадянського суспільства як ринкового, так і неринкового характеру; забезпечити розвиток різноманітних форм громадянського самоврядування і самодіяльності; сприяти зростанню рівня суспільної свідомості та інше [4, с. 141].

Тому необхідність запозичення європейського досвіду в процесі запровадження засад громадянського суспільства в країні має важливе значення.

Громадянське суспільство сформувалося в Європі на основі загального гуманізму. Г. Гегель уважав: «У громадянському суспільстві кожен сам по собі мета, все інше для нього ніщо. Але без співвідношення з іншими він не може досягнути своїх цілей у повному обсязі». Відповідно, європейська «модель» громадянського суспільства, що складалася протягом століть виборювання соціальних свобод і прав, сьогодні – це вільний, плюралістичний

ринковий соціум, де немає місця режиму особистісної влади, тоталітаризму, насильству над людьми, де цінують мораль і традиції, поважають закон, принципи справедливості та гуманізму, де центральне місце в соціально-політичній системі займає громадянин, особистість [1, с. 115].

Європейські країни усвідомлюють роль громадянського суспільства, тому систематично залучають громадян та їх асоціації до формування та реалізації державної політики в різних сферах. Це може врятувати країну від виконання певних складних соціальних завдань, зберігаючи при цьому високий рівень соціальних стандартів для населення.

Правова база, створена згідно з європейськими демократичними стандартами, забезпечує прийняття норм державними інституціями та громадянським суспільством, дозволяє розробити механізми вирішення можливих конфліктів, подолати суперечності в розробці національної стратегії, підвищити рівень обізнаності громадян та виправити недоліки, які можуть виникнути в дотриманні демократичних цінностей.

Ефективність розвитку громадянського суспільства залежить від рівня фінансової підтримки діяльності його установ, особливо некомерційних громадських організацій. Оцінюючи джерела фінансових ресурсів, можна визначити ступінь впливу країни на діяльність державного сектора, готовність громадян сприяти розвитку організацій громадянського суспільства.

Л. А. Мельник у своїй науковій праці стверджує, що аналіз планів фінансування організацій громадянського суспільства в європейських країнах свідчить про високий рівень залучення коштів організаціями громадянського суспільства. Крім того, це характерно як для країн з меншими частками державних фондів (Великобританія), так і для країн з найвпливовішою фінансовою участю держави (Німеччина, Данія). Так, державне фінансування громадських організацій у Великобританії становить третину їхнього загального доходу, більша частина якого спрямовується на організації, що працюють у сфері соціальних послуг [5, с. 122].

Побудова фінансової спроможності та стабільності громадянського суспільства країн Центральної і Східної Європи відбувається за допомогою залучення різних технологій, зокрема, грантових проєктів, державної допомоги, укладення контрактів і т. д. [6, с. 136].

Так, громадські організації в Чехії після запровадження спеціального методу фінансування Європейського Союзу (далі – ЄС) фінансуються з державного та всіх місцевих бюджетів. В інших країнах така допомога застосовується для розширення можливостей органів місцевого самоврядування, тоді як у Чеській Республіці частина коштів використовується для підтримки розвитку неурядових організацій. Позитивним кроком є можливість міністерств досягти довгострокових домовленостей з некомерційними організаціями [7, с. 104].

Як зазначає П. Ф. Гураль, для держав з розвинутою демократією розуміння громадянського суспільства як рівноправного партнера у вирішенні соціально-економічних та політико-правових питань залишається визначальним. Особливість функцій громадянського суспільства в Європі полягає в тому, що держава визнає та використовує потенціал соціальних ресурсів для надання якісних та економічно ефективних соціальних послуг шляхом розробки інноваційних методів, поширення благодійності та завдяки цілеспрямованій і дієвій благодійній допомозі. Громадяни беруть участь у прийнятті рішень і, як наслідок, ураховують інтереси різних соціальних груп, а рішення мають більшу ефективність [8, с. 14].

Водночас проблема функціонування сучасного європейського громадянського суспільства також пов'язана зі зменшенням громадянського простору, особливо зменшенням простору для активної участі громадськості. Ця тенденція наявна не тільки в країнах, які продовжують боротьбу із самодержавними урядами, а й у демократичних країнах, які мають давню традицію підтримувати свободу слова. Однією з причин цього явища є відсутність

інтересу до громадської діяльності в різних країнах. Уряди цих держав обмежують і стримують громадян від участі в суспільному житті, запобігаючи змінам.

Ефективним методом покращення участі громадян та соціального капіталу є використання онлайн-платформ для залучення громадян до прийняття рішень. Традиційна практика налагодження діалогу між державними установами та громадськістю передбачає здійснення публічного обговорення. Так, Кодекс практики консультацій Великобританії чітко визначає цей обов'язок, наголошуючи, що тільки публічні консультації уряду або лише переговори із зацікавленими сторонами щодо збору фактичної інформації з конкретних тем не можуть розглядатися як фактичні консультації з громадськістю. У Німеччині добре відомим є підхід щодо збільшення шансів прийняти законопроект у парламенті, відображаючи результати публічних обговорень у своїх пояснювальних записках [5, с. 123].

Отже, досвід розвитку цивілізованих країн показує, що становлення громадянського суспільства є тривалим і дуже складним процесом.

Нині актуальною стала розробка перспективного підходу до оцінки української історії, а також самостійної та незалежної політичної та ідеологічної позиції щодо оцінки шляхів розвитку громадянського суспільства в Україні. Особливість і суперечливість перехідного суспільства полягає в тому, що складність перехідного процесу зумовлює, з одного боку, посилення регулювальної ролі держави (тобто самої держави), з іншого – розвиток громадянського суспільства. Цей факт підтверджує необхідність наукових досліджень для вивчення ролі держави в перехідному суспільстві, розробки механізмів його впливу на соціальні процеси, визначення шляху перетворення держави на правову державу та способу перетворення перехідного суспільства на громадянське суспільство.

Аналізуючи європейський та вітчизняний досвід, можна стверджувати, що на сьогодні основними шляхами побудови громадянського суспільства в Україні є: 1) розширення масової бази влади, поліпшення політичної культури людей і створення нових можливостей для громадян брати участь в управлінні державними справами; 2) посилення процесу приватизації в усіх сферах суспільного життя та формування реального інституту громадянського суспільства з ринковим і неринковим характером; 3) максимізація сфери судового захисту прав і свобод людини та формування поваги до права й закону; 4) постійне вдосконалення механізму контролю, тобто механізму зворотного зв'язку від суспільства до країни; 5) на основі встановлення найширших відносин із зарубіжними країнами зміцнення свободи інформації та публічності; 6) підвищення рівня обізнаності громадськості та подолання негативних соціальних явищ тощо.

Тобто максимальний ступінь роздержавлення повинен бути досягнутий у всіх сферах суспільного життя. Окрім того, недоліком чинної Конституції України є те, що вона не містить жодної згадки про громадянське суспільство. Тому очевидною є потреба внесення змін до Основного Закону, що, у свою чергу, має сприяти вдосконаленню конституційних засад громадянського суспільства.

Вітчизняні юристи й науковці дотримуються двох головних концептуальних підходів щодо внесення змін до Конституції України. Відповідно до першого методу, в оновленій редакції Основного Закону конституційним принципам громадянського суспільства та формуванням його відносин з державою слід присвятити окремий розділ. Згідно з другим методом, це є недоцільно, тому необхідно обмежити включення нових положень про громадянське суспільство до Конституції України та внести певні конкретні зміни й доповнення до розширення прав і можливостей організацій громадянського суспільства та їх членів [3].

Більш раціональним убачаємо другий метод, прихильниками якого є багато вітчизняних учених-юристів, особливо експертів у галузі конституційної науки, у тому числі Г. В. Берченко. Вони вважають, що недоцільно пропонувати окремий розділ про громадянське суспільство під час оновлення конституційного тексту [9, с. 18].

Аналіз зарубіжного досвіду у формуванні конституційних основ громадянського суспільства підтверджує застосування другого методу. Цей аналіз показує, що в конституціях країн з розвиненою демократією і тих, які нещодавно розпочали шлях демократичного переходу, немає окремого розділу, присвяченого громадянському суспільству. У конституціях деяких іноземних країн навіть не згадується поняття «громадянське суспільство».

Отже, з огляду на зазначені умови до розділу I Конституції України слід додати статтю такого змісту: «Держава сприяє розвитку громадянського суспільства», а також закріпити принцип взаємозв'язку між державою та громадянським суспільством у тій самій редакції, у якій він закріплений у Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні [10].

Крім того, у контексті оновлення законодавства та необхідності виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань, потрібно внести конкретні зміни до інших статей і положень Конституції України, включаючи: надання права на мирні зібрання всім особам, які знаходяться в Україні на законних підставах, а не тільки громадянам України; право об'єднуватися має бути доступним усім, у тому числі громадянам інших країн та особам без громадянства; запровадження конституційних гарантій недоторканності приватної власності як економічної передумови громадянського суспільства тощо [3].

Важливими чинниками утвердження громадянського суспільства також є: регулювання розвитку соціально-етнічних, етнонаціональних відносин з урахуванням принципу рівності всіх націй та етнічних груп; регулювання сімейно-шлюбних відносин, спрямованих на зміцнення соціальних, духовних, моральних, матеріальних основ сім'ї, на виконання нею функцій як найважливішого соціального інституту; створення умов для заохочення продуктивної трудової діяльності, зростання соціально-економічної активності населення, відтворення і всебічна реалізація трудового потенціалу народу, мотивація трудової діяльності кожної людини, спроможної до праці [11, с. 9].

Висновки. Світовий та вітчизняний досвід свідчить, що успішний розвиток суспільства й держави залежить від повноти реалізації прав і свобод кожної людини. Завдяки вільному вибору життєвого шляху, волі, енергії, відповідальним діям люди формують громадянське суспільство як певну систему всіх складних і різноманітних суспільних відносин: політичних, економічних, правових, конфесійних, культурних, етнічних та ін. Визнання, дотримання та захист прав і свобод людини – головна мета й важливий інструмент демократичної правової держави, яка прагне забезпечити добробут, гідність, безпеку суспільства, високу конкурентоспроможність країни у світовому співтоваристві, державних, громадських інститутів та органів місцевого самоврядування. Вагомим показником діяльності інститутів громадянського суспільства є ступінь розвитку громадської ініціативи та самоврядування.

Оптимізація функціонування і взаємодії інститутів громадянського суспільства має забезпечити реалізацію громадської ініціативи населення шляхом усвідомлення громадянами, що єдиним джерелом і верховним носієм влади є народ, що влада держави, її суверенітет є похідною від суверенітету народу та має слугувати йому, а чиновники діють для задоволення потреб народу, а не навпаки.

Реалізація цих заходів спрямована на формування вільних і відповідальних громадян, правової держави та громадського руху, що сприятиме Україні стати повноправним партнером у світовому співтоваристві з ефективними економічними відносинами, високим освітнім, культурним і духовним потенціалом.

Список використаних джерел

1. Васильєв Г. Ю., Воднік В. Д., Волянська О. В. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку: монографія / за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2013. 536 с.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254.
3. Опалько Ю. В. Перспективи удосконалення конституційних засад громадянського суспільства в процесі реформування Конституції України : аналітична записка. Київ, 2018. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1147/> (дата звернення: 05.04.2021).
4. Шпорлюк Р. Шляхи формування нації і громадянського суспільства в пострадянських країнах. К., 2001. 236 с.
5. Мельник Л. А. Європейський досвід ефективної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 4. С. 119–124.
6. Алкум Майсара. Міжнародний досвід організації конструктивного діалогу між організаціями громадянського суспільства та державними органами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 134–137.
7. Матійчик А. Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства. *Грані*. 2016. № 8. С. 100–107.
8. Гураль П. Ф. Громадянське суспільство і держава в Україні: взаємодія і розвиток. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 13–16.
9. Берченко Г. В. Конституційні засади громадянського суспільства в Україні : автореф. дис. ... канд. юр. наук. Харків : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. 20 с.
10. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки. 26.02.2016. № 68/216. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#n20> (дата звернення: 05.03.2021).
11. Шевченко М. Концептуальні засади розбудови громадянського суспільства в Україні. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2006. № 2. URL: http://novyn.kpi.ua/2006-2/11_Shevchenko.pdf (дата звернення: 05.03.2021).

References

1. Vasyliiev, H. Yu., Vodnik, V. D., Volianska, O. V. (2013). Hromadianske suspilstvo: politychnitasotsialno-pravoviproblemyrozvytku : monohrafiia [Civil society: political and socio-legal problems of development : a monograph] / za red. M. P. Trebina. Kharkiv : Pravo. 536 s. [in Ukrainian].
2. Konstytutsiia Ukrainy : ZakonUkrainy [Constitution of Ukraine : Law of Ukraine] vid 28.06.1996 r. № 254 [in Ukrainian].
3. Opalko, Yu. V. (2018). Perspektyvy udoskonalennia konstytutsiinykh zasad hromadianskoho suspilstva v protsesi reformuvannia Konstytutsii Ukrainy : analitychna zapyska [Prospects for improving the constitutional foundations of civil society in the process of reforming the Constitution of Ukraine : an analytical note]. Kyiv. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1147/> (data zvernennia: 05.04.2021) [in Ukrainian].
4. Shporliuk, R. (2001). Shliakhy formuvannia natsii i hromadianskoho suspilstva v postradianskykh krainakh [Ways of nation-building and civil society in post-Soviet countries]. K. 236 s. [in Ukrainian].
5. Melnyk, L. A. (2019). Yevropeyskyi dosvid efektyvnoi vzaiemodii derzhavy ta instytutiv hromadianskoho suspilstva [European experience of effective interaction between the state and civil society institutions]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. № 4. S. 119–124 [in Ukrainian].
6. Alkum Maisara. (2018). Mizhnarodnyi dosvid orhanizatsii konstruktyvnoho dialohu mizh orhanizatsiiamy hromadianskoho suspilstva ta derzhavnymy orhanamy [International experience in organizing a constructive dialogue between civil society organizations and government agencies]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. № 11. S. 134–137 [in Ukrainian].
7. Matiichyk A. (2016). Volonterska diialnist yak determinant rozvytku hromadianskoho suspilstva [Volunteering as a determinant of civil society development]. *Hrani*. № 8. S. 100–107 [in Ukrainian].
8. Hural, P. F. (2013). Hromadianske suspilstvo I derzhava v Ukraini: vzaiemodiiia i rozvytok [Civil society and the state in Ukraine: interaction and development]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 3. S. 13–16 [in Ukrainian].
9. Berchenko, H. V. (2012). Konstytutsiini zasady hromadianskoho suspilstva v Ukraini : avtoref. dys. ... kand. jur. nauk [Constitutional principles of civil society in Ukraine : abstract]. Kharkiv : Nats. un-t «Iuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho». 20 s. [in Ukrainian].
10. Natsionalna stratehiia spryiannia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini na 2016–2020 roky [National strategy for promoting the development of civil society in Ukraine for 2016–2020].

26.02.2016. № 68/216. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#n20> (data zvernennia: 05.03.2021) [in Ukrainian].

11. Shevchenko, M. (2006). Kontseptualni zasady rozbudovy hromadianskoho suspilstva v Ukraini [Conceptual principles of civil society development in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut»*. № 2. URL: http://novyn.kpi.ua/2006-2/11_Shevchenko.pdf (data zvernennia: 05.03.2021) [in Ukrainian].

Kozar Yuriy,

Doctor of Law, Professor

(Bogdan Khmelnytsky Melitopol

State Pedagogical University, Melitopol)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6424-6419>

BASIC FUNDAMENTALS OF BUILDING CIVIL SOCIETY INSTITUTE IN UKRAINE: EUROPEAN AND DOMESTIC EXPERIENCE

The scientific article analyzes the priority principles of civil society in Ukraine, and also focuses on the factors of the need to improve these principles and institutions of civil society in general. In addition, foreign and domestic experience is studied, as well as research of scientists on this issue, the experience of effective interaction in European countries between the state and civil society is analyzed. The main tasks set for Ukraine to establish the foundations of civil society are considered, and the problems and shortcomings of the current legislation in the context of regulating civil society institutions and ways to solve them are analyzed. The scientific article attempts to analyze the theoretical foundations of effective civil society in Ukraine on the basis of dialogue and national consolidation in the context of foreign and domestic experience, as well as considers the factors of the establishment of civil society in our country and the main tasks set for Ukraine in the context of the post-crisis model of development in order to establish at the legislative level the foundations of civil society as a guarantee of democratic development. The peculiarities of the functions of civil society in Europe are studied and the problems of functioning of modern European civil society are clarified. It is analyzed what changes need to be made to the Constitution of Ukraine in terms of supplementing the expansion of the rights and opportunities of civil society organizations and their members. The article presents the problems of formation and further development of civil society, the activities of public organizations in the process of privatization and market conditions, the impact on the democratization of the country and more. The main factors influencing the effectiveness of civil society development in European countries have been clarified, with the possibility of further application of the experience for Ukraine.

Key words: civil society; state; civil society institutions; social institutions; democratization.

Надіслано до редколегії 17.08.2021

Рекомендовано до публікації 23.08.2021